מגלים בפירוש הרמב"ן

עולמות

מעשה אבות סימן לבנים (א)

בלימוד מדוקדק של הפרשיות הראשונות של חומש בראשית, מתעוררות התמיהות הבאות:

- מדוע מיעטה התורה לספר ולפרט את דברי ימיו של אברהם אבינו מיום שנולד ועד שעלה לארץ כנען [שהיה אז בן שבעים וחמש]. ואילו כל מעשיו במשך השנים שהיה באור כשדים, ובכלל זה מלחמתו עם נמרוד ומסירות נפשו על האמונה בה' כשהושלך לכבשן האש וניצל בנס מופלא, נמסרו ברמז קל - בשם המקום: "**אור כשדים**".
- מדוע בסיפור תולדות יצחק אבינו לא נכתבה בתורה אלא פרשה אחת בלבד, וכל מעשיו וקורותיו כמעט ולא הוזכרו.

◆ ◆ ◆

לביאור הדברים, נלמד את דבריו היסודיים של הרמב"ן - המבוססים על דברי המדרש - הסוללים לנו דרך בהבנת פרשיות חומש בראשית.

1. מדרש תנחומא, פרשת נח, ט

סימן נתן לו הקב"ה לאברהם, **שכל מה שאירע לו, אירע לבניו**. כיצד, בחר באברהם מכל בית אביו, ובחר בבניו משבעים אומות. לאברהם נאמר לך לך, ולבניו נאמר אעלה אתכם מעני מצרים. לאברהם נאמר ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה ואברכה מברכיך, ולבניו נאמר יברכך ה'.

2. רמב"ן, פרשת לך לך, פרק יב פסוק ו

וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם, אומר לך כלל תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב, והוא ענין גדול, הזכירוהו רבותינו בדרך קצרה, ואמרו (תנחומא ט) **כל מה שאירע לאבות סימן לבנים**. ולכן יאריכו הכתובים בסיפור המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים, ויחשוב החושב בהם כאילו הם דברים מיותרים אין בהם תועלת, וכולם באים ללמד על העתיד, כי כאשר יבוא המקרה לנביא משלשת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבוא לזרעו.

ודע כי כל גזירת עירין כאשר תצא מכח גזירה אל פועל דמיון, תהיה הגזרה מתקיימת על כל פנים. ולכן יעשו הנביאים מעשה בנבואות, כמאמר ירמיהו שצוה לברוך והיה ככלותך לקרוא את דברי הספר הזה תקשור עליו אבן והשלכתו אל תוך פרת ואמרת ככה תשקע בבל וגו' (ירמיה נא, סג-סד). וכן ענין אלישע בהניחו זרועו על הקשת (מלכים ב יג, טז -יז), ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ תשועה לה' וחץ תשועה בארם. ולפיכך החזיק הקב"ה את אברהם בארץ, ועשה לו דמיונות בכל העתיד להעשות בזרעו, והבן זה.

ואני מתחיל לפרש הענינים בפרט בפסוקים בעזרת השם.

וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם, כי החזיק אברהם במקום ההוא תחילה, וקודם שנתן לו את הארץ. נרמז לו מזה כי בניו יכבשו המקום ההוא תחילה קודם היותם זוכים בו. וכאשר נתן לו הקב"ה הארץ במאמר, אז נסע משם ונטע אהל בין בית אל ובין העי, כי הוא המקום אשר כבש יהושע בתחילה.

3. פירוש הרמב"ן, פתיחה לחומש שמות

השלים הכתוב ספר בראשית שהוא ספר היצירה בחידוש העולם ויצירת כל נוצר, **ובמקרי האבות כולם שהם כענין יצירה לזרעם**, מפני שכל מקריהם ציורי דברים לרמוז ולהודיע כל העתיד לבוא להם.

לאור היסוד המבואר בדבריו, יובנו מעשים נוספים של אברהם אבינו וכן של שרה אימנו - שהיו 'סימן' לבניהם.

רבי לוי יצחק מברדיטשוב

קדושת לוי

רבי לוי יצחק (דרברמדיגר) מברדיטשוב נולד בערך בשנת ת"ק, לאביו רבי מאיר, שהיה רבה של הוסקוב שבגליציה. מקובל כי בשעת לידתו אמר בעש"ט לתלמידיו, כי "ירדה נשמה גדולה לעולם, שעתידה להמליץ טוב על ישראל. ואכן ברבות השנים, התפרסם באהבת ישראל המיוחדת שלו, ובהתלהבותו בתפילה ובעשיית המצוות, ונודע בכינוי "סניגורם של ישראל", על שם מנהגו ללמד זכות על כל יהודי, ומעולם "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל".

בצעירותו נקרא "העילוי מירוסלב", ובהשפעת רבי שמואל שמעלקא מניקלשבורג, התקרב לרבי דב בר, המגיד ממזריטש, והפך לאחד מגדולי החסידות.

שימש כרב בכמה קהילות בפולין, ביניהם ז'ליכוב ופינסק, ובשנת תקמ"ה מונה לרבה של ברדיטשוב, ושם נפטר בשנת תק"ע. רבים ראו בו איש פלא ובאו להסתופף בצלו, לראות את עבודת הקודש שלו, ולהאזין לתפילותיו בהשתפכות הנפש.

מתלמידיו הגדולים היו, רבי ישראל (המגיד) מקוז'ניץ, רבי נפתלי צבי מרופשיץ, רבי אברהם דב מאבריטש (בת עין) ורבי אברהם דוד (אשל אברהם) מבוטשאטש.

ספרו 'קדושת לוי' על התורה והמועדים ועל פרקי אבות ועוד, נחשב אחד מספרי היסוד של החסידות. נדפס לראשונה בסלאוויטא בשנת תקנ"ח, ומאז פעמים רבות עם הוספות שונות.

4. רמב"ן, פרשת לך לך, בראשית פרק יב פסוק י

וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם כִּי כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ, הנה אברהם ירד למצרים מפני הרעב לגור שם להחיות נפשו בימי הבצורת, והמצרים עשקו אותו חנם לקחת את אשתו, והקב"ה נקם נקמתם בנגעים גדולים, והוציאו משם במקנה בכסף ובזהב, וגם צוה עליו פרעה אנשים לשלחם.

ורמז אליו כי בניו ירדו מצרים מפני הרעב לגור שם בארץ, והמצרים ירעו להם ויקחו מהם הנשים כאשר אמר (שמות א, כב) וכל הבת תחיון. והקב"ה ינקום נקמתם בנגעים גדולים, עד שיוציאם בכסף וזהב וצאן ובקר מקנה כבד מאד, והחזיקו בהם לשלחם מן הארץ, לא נפל דבר מכל מאורע האב שלא יהיה בבנים.

5. רמב"ן, פרשת לך לך, בראשית פרק יד פסוק א

וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר, המעשה הזה אירע לאברהם להורות כי ארבע מלכיות תעמודנה למשול בעולם ובסוף יתגברו בניו עליהם ויפלו כלם בידם, וישיבו כל שבותם ורכושם.

6. רמב"ן, פרשת לך לך, בראשית פרק טז פסוקים ו, ט

וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי וַתִּבְרַח מִפָּנֶיהָ, חטאה אמנו בעינוי הזה, וגם אברהם בהניחו לעשות כן. ושמע ה' אל עניה, ונתן לה בן שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העינוי.

שׁוּבִי אֶל גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ, צוה אותה לשוב ולקבל עליה ממשלת גברתה, רמז כי לא תצא לחפשי ממנה, כי בני שרה ימשלו בזרעה לעולם.

7. רבי לוי יצחק מברדיצ'ב, קדושת לוי, פרשת תולדות

כל מעשה אבות היה בשביל הבנים שבזמן גלותם לא ימאסו ולא יגעלו, כאשר דרכו בזה הקדמונים קדושי עליון, הרמב"ן ז"ל ובעל הטורים בענין הבארות, עיין שם. ומעתה אפשר לנו לומר בזה, מה שהשלים אברהם אבינו ויצחק אבינו עם אבימלך, גרמו בזה שאף על פי שישראל יהיו בשעבוד אומות ומלכים, יהיו מלכים משלימים עם ישראל לעשות רצונם, כמו שהיה כאן, שהשלים אבימלך עם אברהם אבינו ויצחק אבינו לעשות רצונם, ומעשה אבות סימן לבנים והבן.

על פי האמור נוכל להבין, מדוע לא סיפרה התורה על מעשיו של אברהם אבינו עד שבא לארץ ישראל.

8. רבי שמחה זיסל ברוידא, שם דרך, בראשית חלק א מאמר יב

סיפורי התורה אינם סיפורי מעשיות גרידא או תיאור ההיסטוריה של עם ישראל, אלא כל כולם עניינים עמוקים ביסוד הבנין והיצירה של הנהגת כלל ישראל. ולכן רק כאשר נהיה אברהם אבינו 'אב' שכל מעשיו פועלים את עתיד בניו התחילה התורה לספר מאורעותיו. דבר זה היה רק ביציאתו מחרן, כי רק אז היה הגילוי הראשון של הקב"ה לאברהם אבינו במראה, ומאז נהיה ל'אב' לכלל ישראל. משום כך רק משהגיע לדרגה זו שנהיה ל'אב' כלל ישראל, העם הנצחי, התחילה התורה לספר מעשיו. כי רק מאותה שעה, כל זיז ותג ממעשיו, וכל דיבור ופעולה שלו, יצרו תורה שלמה **של יצירה וסימן לבניו**. ולכן לא הזכירה התורה מאומה מכל המאורעות שקרו לו ב'אור כשדים'.

מעתה יבואר, מדוע לא נכתבו בתורה קורות חייו של יצחק אבינו - כי מידתו של יצחק אבינו היא מידת דין.

9. רבי שמחה זיסל ברוידא, שם דרך, חומש בראשית, חלק ב מאמר ב

הנהגת הקב"ה עם יצחק אבינו היתה בדקדוק מידת הדין, וכל מעשה ומעשה שעשה נבחן ונבדק במידת המשפט והדין, ללא כל הנהגת רחמים וחסד. וכמו שידוע שבחינת יצחק אבינו היא מידת הגבורה והדין.

ומעתה מבואר היטב מדוע לא האריכה התורה בסיפור מעשיו וקורות חייו, לבנות על ידם עתיד נצחי לבניו בבחינת "**מעשי אבות סימן לבנים**". כי בחינת "מעשי האבות סימן לבנים" פירושה שכל מעשה ופעולה ממעשי האבות קבעו יצירה מופלאה ונצחית לבניהם, כמבואר בדברי חז"ל שהאבות "הם הם המרכבה", כלומר בהם ננהג כביכול העולם. נמצא לפי זה שאם היו נכתבים בתורה כל אריכות מעשיו של יצחק אבינו, היתה נקבעת לבניו מציאות של הנהגה במידתו של יצחק - מידת הדין.

ומכיון שהקב"ה לא רצה שבנין העתיד של כלל ישראל יהיה במידתו של יצחק אבינו, מידת הדין, לכן רק המעשים שקרו לאברהם אבינו וליעקב אבינו נשארו גלויים בתורה ובהם נקבעה ההנהגה העתידית של כלל ישראל לדורי דורות. אולם מעשי יצחק אבינו שהיו בהנהגת מידת הדין - שכל מעשיו נבחנו וצורפו בכור המשפט והדין ללא שיתוף מידת הרחמים, לא נכתבו בתורה בגלוי אלא נשארו בנסתר. שהרי בתורה לא נזכרו סיפורי מעשים שאין בהם משמעות לבנין ולעתיד כלל.

להרחבת העיון ולשיעור המלא בנושא זה, ראה באתר עולמות, במדור שיעורי הרמב"ן על הפרשה, פרשת לך לך

מחשבה נוספת

מכוחם של האבות מעשי בניהם

ממוצא הדברים נלמד כי בכלל ה'סימן' מ'מעשי האבות' לבניהם, הוא מה שמכוחם של האבות יכולים בניהם לפעול, כדברי רבי חיים מוולוז'ין (רוח חיים פ"ה מ"ג) "מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו (משלי כ, ז) - כי כמה מדות שהצדיק טרח ויגע להשיגם, לבניו אחריו המה כטבע מוטבע ובקצת יגיעה יגיעו לזה. כמו שנראה בחוש, שרבים מעמי ארץ מהיהודים מוסרים את עצמם על קידוש השם, והוא מוטבע בנו מאבינו אברהם שמסר נפשו לאור כשדים על אמונתו. וכן כל העשרה נסיונות היו להישיר הדרך לפנינו. וכן ההתעוררות לאדם פתאום לילך לארץ הקודש הוא מנסיון "לך לך". וקבלת כל דעבדין משמיא לטב, מנסיון הרעב שלא הרהר אחר מדות השי"ת".

וכעין זה כתב רבי אלימלך מליז'ענסק (נועם אלימלך ליקוטי שושנה) "מעשה אבות סימן לבנים, והפירוש הוא כך, שכל דבר ודבר בתחילתו לפעול איזה נס הוא קשה מאד. אבל כיון שכבר נעשה פעם אחת, כבר יכולים הצדיקים שיהיו אחר כך לעשות כזאת, אפילו כמה פעמים, כיון שנפתח השער".

רבי אשר וייס (מנחת אשר, ספר בראשית, מדור השיחות, פתיחה לחומש בראשית) הביא מקור ליסוד זה מדברי חז"ל במדרש שיר השירים (ז, א) "בשעה שמסרו חנניה מישאל ועזריה עצמן לתוך כבשן האש, אמר הקב"ה למלאכי השרת, רדו ונשקו שפתותיהם של אבותיהם של אלו, שכשם שפעלו הם לפני באש, כך פעלו בניהם לפני באש". והוסיף לפרש בדרך זו את דברי הגמרא (גיטין נז, ב) במעשה של חנה ושבעת בניה שמסרו את נפשם על קדושת השם, וכאשר קטן בניה הוצא להורג אמרה לו: "לך ואמור לאברהם אבינו, אתה עקדת מזבח אחד ואני עקדתי שבעה מזבחות". ולכאורה תימה היא, וכי באה להתגרות באברהם אבינו, או להגדיל את עצמה יותר ממנו, ומה כוונתה באמירה זו. אלא פירוש דבריה: אתה עקדת מזבח אחד - ומכוחך הגדול נתת לי כח לעקוד שבעה מזבחות. כי כל כוחם של בני ישראל לדורות עולם ולאורך גלותם, כוחם של אבות הוא. והם אשר השרישו בלב צאצאיהם, את כוחות הנפש לעמוד בנסיונות הגלות, ולדבוק בתמימותם ובאמונתם.